

2 т.: Т. 2 / Пер. с нем. – М., 1998. – С. 5–240. 6. Хайдеггер М. *Время и бытие: Статьи и выступления.* – М., 1993. 7. Цыганенко Г.П. *Этимологический словарь русского языка.* – К., 1989. 8. Felski R. *The Invention of Everyday Life // New Formation.* 39. – P. 15–39. 9. Lefebvre H. *The Critique of Everyday Life // Highmore B. The Everyday Life Reader.* – Routledge, 2002. – P. 45–67. 10. Lemert C., Branaman A. *The Goffman Reader.* – Blackwell Publishing, 2002. 11. Vaneigem R. *The Revolution of Everyday Life // http://library.nothingness.Org/articles/SI/en/display_printable/34.*

УДК 130.31

Андрій Кадикало

Національний університет “Львівська політехніка”

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО ВІДНОШЕННЯ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ПАРАДИГМІ

© Кадикало А., 2008

Розглянуто проблему співвідношення духовного і фізичного через зіставлення його аналізу відношення на найнижчому рівні тобто рівні мікрочастинок, хвиль і полів. Із постмодерністською науковою парадигмою стверджується важливість розгляду психофізичного відношення як багатовекторного процесу розкриття двох вимірів дійсності: матеріального і духовного.

Ключові поняття: фізичне, психічне, свідомість, організм, постмодерністська парадигма, психофізичне відношення.

Kadykalo Andriy. The Mental as Physical problem is in Post-modern paradigm.

In article is considered problem relations mental – physical. On elementary particles level this it is important. The Paradigm of post-modern is points to on much vector problem mental – physical.

Key words: physical, mental, consciousness, organism, paradigm of post-modern.

Проблема взаємовідношення організму і свідомості ніколи не була винятково проблемою філософії, водночас саме у її контексті завжди найгостріше полемізували найрізноманітніші позиції, ідеї та підходи. Проте актуальність проблематики взаємовідношення організму і свідомості завжди була важливою для релігії, щоправда у дещо видозмінений постановці, передовсім маємо на увазі, що замість поняття “свідомість” вживалося релігійне поняття “душа”. З часом і з розвитком людського суспільства проблема психофізичного взаємовідношення увійшла у сферу інтересів багатьох дисциплін, зокрема психології, соціології, медицини тощо.

Станом на сьогодні можна вважати, що остаточного варіанта пояснення взаємозалежності свідомості і організму жодна з галузей людського знання не дає. Тому вважаємо за можливе розглядати психофізичну проблему як одне з тих проблемних полів, яке залишається актуальним. Це свідчить, з філософського погляду, про масштабність цієї проблематики і потреби її подальшого дослідження. Тому для аналізу проблеми психофізичного відношення у статті пропонується застосувати методологію постмодерністського способу мислення, який дозволяє враховувати згадану плюралістичність психофізичного взаємовідношення.

Метою статті є постмодерністський аналіз проблеми взаємовідношення свідомості і організму.

Постмодерністська методологія передбачає рівноправне врахування усіх точок зору на проблему дослідження, при тому це необов'язково означатиме, що вони повинні бути суто з галузі науки, яка займається вивченням когнітивних процесів. Зважаючи на те, що ця проблема розглядається через призму філософії, отже, й аналіз усіх концепцій, незважаючи на галузь знання, матиме філософську інтерпретацію.

Для того, щоб розглянути постмодерністське тлумачення психофізичного відношення, необхідно чітко окреслити те, як розуміється поняття свідомості і організму у різних галузях науки, а згодом перейти до дослідження їх взаємовідношення. Так, свідомість у філософії розуміється як одна з найфундаментальніших категорій, яка передовсім співвідноситься із поняттям Буття. З погляду релігії, душа є іскрою Божою у людині, є тим, що відображає подобу Божу в ній. Поняття ж організму насамперед належить до галузі фізіології та анатомії, проте уявлення про цілісність самого організму з'явилася у добу Відродження, а процеси на мікрорівні (на рівні гормональному, молекулярному) взагалі були вивчені лише у XIX–XX ст. тут передовсім йдеться про наукові погляди, оскільки розгляд людини як єдиного цілого був закладений ще у добу античності.

Свідомість і організм завжди були поняттями, якими оперували мислителі і науковці у наукових парадигмах. До того ж ці поняття разом із іншими були частиною самої парадигми. Тобто вони були поняттями, яким надавалася інтерпретація залежно від парадигми того чи іншого періоду розвитку науки і філософії. Тут очевидна взаємозалежність між тим, якою є парадигма, наприклад науки, і тих понять, на яких вона ґрунтується. Для того, щоб це зрозуміти, необхідно розпочати наш аналіз із модерної парадигми, яка історично передувала постмодерністській, для того, щоб розкрити її вплив на ті чи інші тлумачення понять у постмодерністському типі філософського мислення.

Хоча проблема психофізичного співвідношення сягає часів античної філософії, проте раціональніше буде розпочати її аналіз із французького філософа Рене Декарта, одного з тих мислителів, що заклали основи мислення доби Модерну. Саме він вперше висунув проблему відношення між фізичним і ментальним на провідні позиції у філософії. Декарт не просто розглядав свідомість, він намагався довести існування душі і її взаємозв'язку із тілом [11, с. 37]. Враховуючи це, французький філософ стверджував, що існує дві субстанції і одна не залежить від іншої – мисляча і тілесна. Основна проблема теорії Декарта полягала у тому, що у ній не поєднувались тіло і душа: не зрозуміло як дві різні субстанції здатні створювати єдине ціле. З цієї причини спроба Декарта запропонувати вирішення психофізичного взаємовідношення у межах модерної парадигми заклала майбутню суперечність самої парадигми стосовно вище окресленої проблематики.

Інший мислитель, який завершував формування парадигми модерну, Гегель враховував те, що основою реальності є духовне начало, а фізичне лише його вияв, зокрема і в людині: “До того, що виражає людину відноситься, наприклад, те, що вона стоїть вертикально, особливо ж розвиток її руки як абсолютного знаряддя, її рота, також сміх, плач і т. д. і у всій її сутності розлитий духовний тон, який безпосередньо характеризує тіло як вираження деякої вищої природи” [4, с. 210]. Суперечність концепції Гегеля полягала у тому, що хоча він і намагався вирішити проблему єдності свідомості і тіла, проте повністю пов'язував її усім, що увійшло до її сфери сприйняття. Розвиваючись, самосвідомість стає тим, чим вона є насправді [11, с. 130]. Теорія німецького мислителя намагається вирішити проблему відношення між фізичним і духовним, але водночас не дає відповіді як вони взаємодіють.

Окрім вищезгаданих позицій мислителів модерної парадигми, можна виділити точку зору вітчизняного вченого у галузі медицини М.М. Амосова, який погоджується з тим, що єдиного визначення свідомості у філософії і психології дати неможливо, але водночас переконує, що свідомість поєднана з організмом через розум. Останній ототожнюється Амосовим з мозком: “Функція мозку (розуму) виражається у безперервному русі збудження і гальмування по нейронах кори...” [2, с. 9]. На основі цього вислову можна зробити висновок, що український вчений притримується ідей позитивізму у проблемі співвідношення свідомості і організму. Він визначає, що свідомість відповідає за обрання моделі, яка визначає майбутню думку, створює так званий функціональний акт, усі потенційні моделі, згідно з Амосовим, перебувають у підсвідомості. Фактично неможливе існування відразу двох моделей, а лише одна є домінуючою, у той час як усі інші гальмуються. Вплив тіла проявляється через прояви таких феноменів людської природи, як інстинкт пити, їсти, любити, захищатись тощо.

Подібного погляду притримується філософ Тед Хондріх (Канада – Британія), який вважає, що духовне корелюється із фізичним. Фактично – це означає, що фізичне визначає процеси у свідомості. Насамперед тут мається на увазі, що взаємини свідомості і тіла мають закономірний

характер, а саме: думки і сприйняття взаємовідносяться із синоптичними збудженнями у мозку. Хондріх це описує так: “Для кожної ментальної події даного типу існує деяка одночасна з нею невральна подія одного з типів, які належать до визначеної множини. Існування невральної події з необхідністю обумовлює існування ментальної події, тому ментальна подія виявляється необхідною стосовно до невральної” [14, р. 107]. Сам автор описаної вище теорії в основному покладається на те, що підтвердження його ідей є у науці, при цьому йдеться про науку модерну.

Якщо порівняти позиції мислителів модерного способу мислення і сучасних дослідників у галузі психофізичного відношення, то стає зрозумілим, що у першому випадку основною ідеєю є просто тлумачити поєднання свідомості та організму, “компактно їх припасувати”, а у другому – на основі фізіології, неврології та психології пояснити залежність свідомості від процесів в організмі. Тут постає правомірне питання, а чи достатньо цього і чи можливо це загалом? Досвід науки у галузі досліджень свідомості свідчить, що, якщо зводити ментальне до вищезгаданих характеристик, це не буде повною інтерпретацією нашої проблеми: “Щоби мати можливість налагодити зв’язок із усім можливим, дійсним та навіть неможливим, свідомість повинна співвідноситись з тим, що об’єднує все це, а також багато з чим іншим, нам ще сьогодні невідомим” [10, с. 6]. Погоджуючись із наведеною цитатою, варто зазначити, що це підтверджує необхідність цілісного підходу до розглядуваної проблематики.

З вищенаведених поглядів різних дослідників можемо говорити про те, що не існує завершеності розуміння взаємовідношення тіла і свідомості, а лише пошук найприйнятнішої теорії, кожна з яких у чомусь відкриває нам психофізичне відношення. Межі, пропонувані мисленням модерного типу, не дозволяють врахувати їх загалом, виробити єдиний підхід до розуміння психофізичного відношення. Основною проблемою для парадигми модернізму є те, що вивчення психофізичного відношення вимагає від дослідника вивчення самого себе, а класична наука не здатна до цього, оскільки утверджує об’єктивне споглядання. Вирішити цю проблему можуть допомогти нові принципи, які пропонує мислення постнекласичної науки, яка має не такі жорсткі межі. Зокрема С. Пріст стверджує: “Та нова наука, яка замінить стару, буде настільки нова, що важко знати, чи можна буде її взагалі називати наукою. Дана революція втягує науку як антитезис науці. У той час як традиційна наука є редуccionістською, нова наука повинна бути всебічною.” [11, с. 279]. Цю позицію можна застосовувати і до вирішення конкретного психофізичного відношення, тобто проблему свідомості необхідно аналізувати, враховуючи всебічності її проявів, а не зведення до окремих елементів. За такого підходу маємо потенцію зрозуміти глибину і масштабність взаємозв’язку свідомості й тіла, які тісно пов’язані із навколишньою реальністю. Тому не маємо права виділяти дослідника із досліджуваного, як проголошує постмодерністська парадигма.

Для того, щоб можна було розглядати свідомість та організм як єдине ціле вписане у реальність, філософ з Оксфорда Гілберт Райл вважає за необхідне розглядати проблему психофізичного відношення поза суто філософським способом мислення, оскільки філософія сприяє розмежуванню понять, які насправді можуть бути єдиним. Філософ вважає помилковим припущення дуалізму про іматеріальність свідомості і називає її “привидом в авто”. Такий погляд цілком закономірний, оскільки дійсно неможливо припускати, що дві полярні субстанції можуть взаємодіяти. Ідеальне – це лише уявне, вважає Райл. Здавалося б, що оксфордський мислитель притримується ідей матеріалістичного тлумачення свідомості, але він сам це спростовує, вважаючи матеріалізм хибним. Для нашого дослідження найважливішим є те, що Райл звертає увагу на необхідність усвідомити хибність дослідження психофізичного відношення з чітким розмежування на організм та свідомість.

По-іншому розуміють єдність свідомості та організму дослідники, що розглядають свідомість як таку, що лише тимчасово не може бути пояснена з точки зору єдиної науки. Зокрема, представник нейрофілософії П.С. Чечленд зазначає, що рано чи пізно все одно психологія і нейрофізіологія зможуть пояснити, на основі спільних засад, те, як відбувається взаємодія свідомості та організму. Інший мислитель, який представляє ідеї еволюційної епістемології І.П. Меркулов доводить, що свідомість як така постає спонтанно і є притаманною істотам, які стоять вище на еволюційному шаблі, а отже, таку властивість людини, як ментальність можна пояснити на

основі вищої структурованості її організму: “Людина із її мозком – це ланка неперервного еволюційного ланцюга” [8, с. 132]. Американські вчені Герберт Фейгель і Дж. Дж. Сمارт взагалі пропонують розглядати свідомість як процеси, які відбуваються суто у нервовій системі. Наприклад, яке-небудь відчуття – це просто специфічна подія у нервовій системі, хоча ми і не можемо точно визначити її фізіологічно, але всі основні закони, за якими вона відбувається, фізичні.

Відмова від розгляду відношення з чітким протиставленням свідомість-організм є характерною для дослідників, які не ототожнюють єдність організму і свідомості ні через мозок, ні через нервову систему. Зокрема, певним підтвердженням цього є теорія функціональних систем, розроблена П.К. Анохіним, яку сам автор зараховував не до фізіології чи психології, а до особливого стану мозку, який визначає когнітивні властивості і поведінку. П.К. Анохін стверджує, що процеси у свідомості людини відбуваються на основі об’єднання клітин мозку у організовані надклітинні утворення. Ці об’єднання і отримали назву функціональних систем, оскільки мають тісний зв’язок із виконанням тих чи інших функцій організму. Але варто зазначити, що хоча ця концепція вказує на вектор пошуку фундаменту психофізичного відношення, проте не відповідає на питання про те, яким він є. Сам Анохін визнавав незавершеність власних ідей, вказуючи на те, що нейрофізіологія, побудована лише на традиційній, переважно, аналітичній основі, не може сподіватися на успіх у вирішенні цієї проблеми.

Важливими у контексті нашого дослідження є ідеї, які можуть мати експериментальне і практичне значення, що пропонуються у іншій природничій галузі науки – фізиці, з філософським тлумаченням. Тут насамперед йдеться про ідеї, які висловлюються у сучасній теоретичній фізиці. Хоча теорій існує багато, проте із них можна зробити узагальнюючий висновок, який можливо і відкриє єдність тіла і свідомості. Сьогодні можна виділити декілька теорій, які по новому дають змогу розглянути проблему співвідношення свідомості і тіла. Першою серед них можна виділити теорію російського фізика Г.І. Шипова, яку сам автор назвав теорією фізичного вакууму. Згідно з Шиповим “При розгляді природи свідомості через специфічні прояви торсійних полів – матеріальних об’єктів – стає очевидним, що свідомість сама по собі є матеріальним об’єктом” [1, с. 144]. Поняття торсійних полів були введені у науку японським вченим Утіямою, який зазначав, що “вони є універсальними, силовими, дальньодіючими полями першого роду, а їх носієм є фізичний вакуум”. З англійської мови слово “torsion” означає обертати. На думку багатьох дослідників, торсійні поля здатні переносити інформацію, а інформація сьогодні, що визнано і класичною наукою, є важливою складовою матеріальних об’єктів, зокрема клітин. Саме це дозволило Шипову висловити ідею про те, що свідомість і матерія тотожні, щоправда на рівні спінового стану молекул. Взаємозв’язок між свідомістю і тілом відбувається через торсійні поля. Тобто, оскільки кожна клітина має сукупність торсійних полів всіх молекул нейрона, торсійне поле нейрона становить частину торсійного поля кори головного мозку, яке несе інформацію про ідеї. Отже, вибудовується складний зв’язок між свідомістю і тілом через поняття інформації. Можна припустити, що свідомість сама по собі – це і є інформація, а мозок – це складний орган, який переробляє.

Свідомість може мати інформаційну природу і тоді стає зрозумілим, що протиріччя між духовним і фізичним немає, вони утворюють собою єдине єство. Свідомість подібно до інформації володіє властивістю до впорядкування. З цієї точки зору, існування людини, її потреба у пізнанні пояснюються природою свідомості, яка намагається описати оточуючу її реальність і себе у ній. Мозок – це матеріальна структура, а свідомість відповідає за реструктуризацію, сприйняття нової інформації та її опрацювання й відповідно за перебудову структури мозку [5, с. 332]. Зокрема, відомий антрополог, лауреат Нобелівської премії Р. Еклз, зазначив, що людський мозок всього лише біологічний комп’ютер і передавач інформації.

Розглянута концепція свідомості дає змогу припустити, що не існує двох окремих субстанцій, а людина є цілісною істотою, яка не може розділяти духовне і фізичне в собі, оскільки вони інтегровані одне в одне завдяки чому можливе пізнання дійсності у всіх її вимірах. До речі, звідси можна пояснити багатогранність способів пізнання, тобто людина розвиває у собі спосіб досягнення навколишнього світу залежно від власних установок, але загалом будь-який вид пізнання,

зважаючи на вищевикладене, є правильним. Тобто ми отримує потенцію розкрити природу взаємодії ідеального і матеріального.

Російський вчений, доктор фізико-математичних наук, професор Л.В.Лесков на основі фізики і філософії запропонував “меодинамічну модель свідомості”. Він вважає, що існує у реальності тріада, яка складається з меона, об’єктів матеріального світу і інформації. Поняття “меон” російський дослідник запозичує у Платона, вважаючи, що це певний смисловміщуючий центр, який у фізичному вимірі називають квантовим вакуумом. Людський мозок здатен взаємодіяти з ним. Меон проявляє себе у потенційному стані, або, можна припустити, вміщує у себе все і водночас пропонує багато варіацій смислів, але активним буде тільки один. Людському мозку як фізичному носію також є властиво взаємодіяти з квантовим вакуумом, який можливо є основою свідомості. Хоча життєдіяльність мозку підлягає фізичним законам, проте його функціонування як “оператора свідомості” ними не контролюється. “...це означає, що у людини відсутній аксіоматичний критерій істинності синтезованої інформації, а також абсолютна мовна система” [7, с. 308].

Сьогодні завдяки дослідженням сприйняття тварин і його порівняння з людським баченням навколишньої реальності нам відомо, що у різних істот воно відбувається по-різному. Зокрема, кожен окремий вид здатен зосереджувати сприйняття і засвоювати сприйняте відповідно до власних потреб. У випадку з тваринами, насамперед йдеться про сприйняття реальності через інфрачервоні хвилі або ультразвук, які можуть мати джерелом об’єкти, що є скажімо їжею для хижаків (змії, кажани тощо). Для людини важливим є не тільки сприйняти інформацію, що надходить ззовні, але й можливо переосмислити її. При цьому у кожній окремій людини немає універсального способу тлумачення, осмислення отриманої інформації, виробленого генетично як у тварин. Тому опираючись на теорію меодинамічної моделі свідомості, вищезгадане пояснюється так, що оскільки мозок окремої людини перебуває у стані нерівноваги, завдяки чому і здатен бути відкритим для зовнішнього середовища, окремі його молекули взаємодіють між собою через механізми, які можуть мати різну природу: “...торсійні та електроторсійні ефекти; реакція атомних та іонних структур нейтронної сітки головного мозку, які володіють парамагнітними властивостями...” [7, с. 309]. На думку Лескова, парамагнітні властивості, якими володіє людський мозок, здатні підсилувати сигнали, які як відомо надходять з усього навколишнього простору і відповідно черпати з них інформацію. Аналізуючи запропоновану російським фізиком модель свідомості, можемо зазначити її певну незавершеність, оскільки автор не відповідає на основне питання чим є свідомість у його теорії і яке місце вона займає. Водночас можливим є припущення про те, що посередник між мозком як фізичною структурою і приймачем, з одного боку, та меоном, з іншого, і є тим, що у філософії прийнято називати свідомістю. Таке припущення є закономірним, оскільки саме “меонні канали” (смыслові) зв’язують мозок із квантовим вакуумом – меоном. Свідомість у такій моделі має суто інформативну природу, інколи порівнюється з інформаційним пакетом тощо. Вона здатна комунікувати людське тіло не тільки з меоном, але й загалом із фізичною реальністю, відповідати за опрацювання отриманої мозком інформації з спостережуваної сенсорно дійсності і того її виміру, який названо меоном. При цьому свідомість цілком гармонійно їх поєднує.

У моделі розуміння свідомості як такої, що має інформативну природу і може бути дечим, що подібне до “хвильового пакета” не враховано важливої властивості. Йдеться про те, що свідомість-душа має характеризуватися як дещо живе, те, що оживляє тіло, надає йому змісту, орієнтує, тобто вона повинна одухотворювати. Якщо у модерній парадигмі виникнення матеріалізму було спробою звести усі феномени людини до її фізичності, то постмодерністська наука розглядає поняття живе не тільки суто із позицій фізіології. Вищезгадане тим більше є справедливим, коли йдеться про людину, яка є мислячою істотою, здатною переосмислювати навколишню дійсність відповідно до свого бачення, світогляду. У цьому сенсі релігія завжди підносила людину із загальної дійсності, осмислюючи її специфічно.

Релігія розглядає єдність душі і тіла як незаперечний факт, оскільки людина живе як фізично, так і духовно, кожна з її сфер не може існувати у одній особі, заперечуючи іншу. Вже це, на думку американського науковця і богослова Джона Колінза, свідчить про людину як істоту, що поєднує фізичне і духовне, тобто дві різних сфери дійсності, у цьому особливість людини серед усіх творінь Бога. “Людина є психофізична істота, тіло і душа її звиті в одне, і називати її повноцінною можна

тільки тоді, коли вона володіє тілесним і духовним здоров'ям” [6, с. 147]. Німецький фізик Бернгард Філберт загалом вважає, що свідомість-душа, яка більше сфера дослідження філософії та теології, є доволі складною сферою для пізнання звичними для класичної науки методами: “Свідомість та особистість не можна збагнути класичним мисленням” [13, с. 174]. Дійсно класична наука звикла оперувати поняттями, які передбачають визначеність, детермінованість, сталість усі перераховані якості можна надати, описуючи тіло людини, проте вони не завжди є універсальними для свідомості. Саме нерозуміння цього призводило до поразки будь-яких альтернатив у спробах зрозуміти свідомість філософами і науковцями класичної науки. Чим більше накладалося на уявлення про свідомість рамок, меж, означень, тим ймовірнішим було, що вони зазнають краху. При тому це не означає, що самі теорії та ідеї є неправильними та хибними, проблема полягала у тому, що це був однобокий погляд на свідомість, який виділяв лише ту чи іншу рису, а всі інші спрощував або нівелював. Допоки на основі природничих наук здійснювалися спроби віднайти засади мислення через матеріальне, фізичне, вони були приречені на невдачу. Проте формування постмодерністської наукової парадигми дало змогу подивитись на свідомість з точки зору понять квантової фізики як виявилось, що не все у навколишній дійсності є визначеним, детермінованим і сталим. “Свідомість аналогічна до енергії. Вона з'являється квантовано, як одне, як певність” [13, с. 174–175]. Розуміння свідомості як цілісності, що володіє потенціалом надання сенсу, змісту дозволяє погодитись, що її важливою властивістю є оживляти тіло, одухотворювати його, тобто тут постмодерністська наука приходить до того, про що йшлося у ідеях багатьох релігій і про те, що згадувалося вище. Як саме свідомість-душа поєднується з тілом визначити важко, але ця проблематичність існує тільки тому, що постмодерністська наука не може сьогодні постулювати деякі згадані вище ідеї, оскільки їх абсолютизація була б хибною. Проте поступово відбувається розширення уявлень про специфіку свідомості і розуміння того, що у людському вимірі вона сьогодні є безмежною, а тіло прилучає її до пізнання фізичного виміру реальності. Тому людину як істоту психофізичну можна назвати комплементарною істотою, такою, що поєднує тіло і свідомість не зрозуміло, але очевидно. “Через комплементарність духу та матерії в полі духу постійно відбуваються реалізації елементів (одиниць, квантів) свідомості (певностей)” [13, с. 188].

Свідомість можна поєднати також і з навколишньою дійсністю на основі ідей, висловлених російським мислителем В.В. Налімовим, який вважає, що свідомість є всюдисущою. Утверджувати такий погляд йому дає змогу сучасна космологічна наука, яка найближче стоїть до межі екстремального стану відомої нам реальності. Свідомість, на думку Налімова, сприймає інформацію про реальність через фільтри, що функціонують на основі математичних понять, якими вона мислить: час, простір, число, ймовірність. Налімов припускає, що така вроджена схильність до фільтрації сприйнятого може означати існування загальної метасвідомості. Тому, закономірно припустити, що свідомість є цілком реальним об'єктом дійсності, а тому ментальне не менш реальне, ніж фізичне. Біологічний аспект людини, з позиції російського філософа, свідчить про те, що вищий рівень еволюції передбачає існування свідомості такого типу, як у людини. Обидва прояви людини – і свідомість, і організм – походять від Космічного розуму, він їх синтезує. “Людина належить обом світам одночасно. Вона торкається динамізму Космічного розуму, коли генерує фільтри, які реінтерпретують тексти, опираючись на статично заданий континуум елементарних смислів... Інший прояв Космічної свідомості – це біологічний еволюціонізм, що задається генеруванням фільтрів, які кантують континуум морфологічних ознак” [9]. Хоча сам Налімов визнає, що сьогодні не має остаточної можливості довести до завершеності обстоювану ним позицію, проте можна задавати параметри, у яких ментальне і фізичне, або свідомість і організм будуть проявами однієї реальності.

Тому у постмодерністській парадигмі психофізичне відношення не постає як суперечність, а лише як потреба розуміння динамічного процесу взаємодії свідомості та організму, яке можна пояснити на основі поняття комплементарності. Основна проблематика точиться навколо того, як зрозуміти психофізичну взаємодію, а саме погодитись, що це є вияв нервової системи чи пов'язана із нею окрема властивість людини. Основне протиріччя тут полягає у тому, що позиції тих науковців і мислителів, які протиставляють організм і свідомість, не враховують можливість існування механізмів, що пояснюють інтегрованість свідомості і організму як єдиного цілого. Отже,

суперечності відношення духовного і фізичного не є взаємно заперечними властивостями, а фактично доповнюються одне одним, про що свідчить саме людське існування.

1. Акимов А.Е., Шипов Г.И. *Сознание, физика торсионных полей и торсионные технологии // Сознание и физическая реальность*. – 1996. – № 1–2. – С. 66–72. 2. Амосов Н.М. *Моё мировоззрение*. – Донецк, 2003. 3. Анохин П.К. *Избранные труды*. – М., 1978. 4. Гегель Г.В.Ф. *Собр. Соч.: В 8 т.* – М., 1989. 5. Ершова Г.Г., Черносветов П.Ю. *Наука и религия: новый симбиоз? Моделирование картины мира: исторический, психологический, системный и информационный аспекты*. – СПб., 2003. 6. Коллинз К. Джон. *Наука и вера. Враги или друзья?* – Черкассы, 2005. 7. Лесков Л.В. *Нелинейная Вселенная: новый дом для человечества*. – М., 2003. 8. Меркулов И.П. *Эпистемология (когнитивно-эволюционный подход). Т. I*. – СПб., 2003. 9. Налимов В.В. *Осознающая себя Вселенная // Астрономия и современная картина мира*. – М., 1996. 10. Петрушенко В.Л. *До питання про атрибутивні риси свідомості // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. – 2007. – № 578. – С. 3–9. 11. Прист С. *Теории сознания*. – М., 2000. 12. Скратон Р. *Коротка історія новітньої філософії*. – К., 1998. 13. Філберт Б. *Світи перед богом*. – Львів, 1996. 14. Honderich T. *A Theory of Determinism: The Mind, Neuroscience and Life-Hopes*. – Oxford, 1998.

УДК 165.322

Любомир Федорів

Національний університет “Львівська політехніка”

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ І ВИЯВЛЕННЯ ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО В КЛАСИЧНІЙ ТА НЕКЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

© Федорів Любомир, 2008

Досліджено одну із важливих філософських проблем – проблему трансцендентного. Проаналізовано особливості класичного та некласичного розуміння та виявлення трансцендентного. На підставі виконаного аналізу зроблено висновок про те, що у разі переходу від класичної до некласичної філософії трансцендентне позбавляється свого онтологічного, субстанційного статусу та виявляється в формі окремих актів нашої свідомості – як те, без чого ми не можемо вступити в контакт з дійсністю.

Ключові слова: трансцендентне, трансцендентальне, іманентне, феноменальне, онтологічне.

In this article the author examines one of important philosophical problems – the problem of the transcendent. Classical and non-classical understanding and manifestation of the transcendent is analyzed. On the basis of a detailed examination of this notion the author makes conclusion that the transcendent lost its ontological and substantial features after the passage from classical to non-classical philosophy. Now the transcendent manifests itself as important element of consciousness, because without it we can't deal with actuality.

Key words: transcendent, transcendental, immanent, phenomenal, ontological.

Ідея трансцендентного була і залишається актуальною темою філософських досліджень упродовж багатьох тисячоліть аж до сьогодні. Філософія, філософські дослідження, сам спосіб постановки філософських питань завжди характеризуються гранично широким ступенем узагальнення. Будь-який предмет філософського аналізу постійно виводиться на рівень “сутностей як таких”, чистих понять і розглядається з погляду абсолютного, граничного, або в перспективі буття та небуття. Саме це виведення аналізу будь-якого явища чи предмета на граничний рівень буття та небуття і надає тому чи іншому дослідженню філософського характеру та визначає зміст філософського підходу. Найповніше ці особливості філософського мислення та способу